

บทที่ 10

การวิเคราะห์เนื้อหาวรรณกรรมร้อยกรอง

วรรณกรรมร้อยกรอง หมายถึง วรรณกรรมที่แต่งได้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ซึ่งเป็นลักษณะบังคับหรือฉันทลักษณ์ของการแต่งนั้น ๆ ในบทนี้ขอบข่ายและเนื้อหาจะครอบคลุมเฉพาะด้านวรรณกรรม หรืองานประพันธ์เท่านั้น ตัวอย่างส่วนใหญ่จะนำมาจากหนังสือเรียนชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1-3 ส่วนหนังสือเรียนชุดวรรณสารวิจักษณ์เล่ม 1-4 และหนังสือเรียนชุดวรรณลักษณะวิจารณ์ เล่ม 1-2 จะใช้เฉพาะตอนที่ 3 ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับงานประพันธ์

ก่อนที่จะเริ่มการวิเคราะห์เนื้อหาวรรณกรรมร้อยกรอง เราควรจะต้องทราบถึงความหมายและประเภทของร้อยกรอง พอสังเขปดังนี้

ร้อยกรอง คือ วรรณกรรมประเภทที่มีการกำหนดคณะและลักษณะบังคับในการแต่ง

การกำหนดคณะ ได้แก่ การกำหนดจำนวนคำในแต่ละบท ส่วนลักษณะบังคับ ได้แก่ การกำหนดสัมผัส หรือการบังคับวรรคยุดต์ (เช่น ในโคลงสี่สุภาพหนึ่งบท บังคับวรรคยุดต์เอก 7 แห่ง และวรรคยุดต์โท 4 แห่ง ตามพยางค์ที่กำหนดไว้) หรือบังคับครุ ลหุ (ได้แก่ ฉันทประเภทต่าง ๆ)

นอกจากการกำหนดคณะและลักษณะบังคับในการแต่งแล้วยังมีธรรมเนียมนิยมในการแต่งร้อยกรอง กล่าวคือ มิใช่เป็นลักษณะบังคับแน่นอนอนหากแต่เป็นความนิยม อาทิ การเล่นเสียงสัมผัสอักษรหรือสัมผัสสระ (แต่ในโคลงนิยมเฉพาะสัมผัสอักษร) การเลือกสรรคำที่ให้ภาพพจน์หรือสื่อความรู้สึกต่าง ๆ กัน การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ การเปรียบเทียบและอุปมาอุปไมย การใช้สัญลักษณ์ การพรรณนาอย่างเข้ารูปแบบ ตลอดจนการมีโครงสร้างอย่างมีแบบแผน เช่น หากจะแต่งร้อยกรองที่มีขนาดค่อนข้างยาวอาจจะเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู และมีการอธิษฐานขอให้ร้อยกรองเรื่องนั้นคงอยู่ตลอดไป เป็นต้น

ประเภทของร้อยกรอง

ร้อยกรองที่แต่งกันในปัจจุบัน หากแบ่งตามลักษณะการแต่งก็จะได้หลายประเภท ได้แก่ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย กลบท ลิลิตและคำหลวง วรรณกรรมเหล่านี้แต่เดิมเรียกต่าง ๆ กัน เช่น กาพย์ (เรียกกาพย์มหาชาติ แต่งด้วยร่ายยาว) กลอน (กล่าวในลิลิตพระลอว่า “กลากลอน” แต่งด้วยโคลงและร่าย) หรือเรียก ฉันท์ ดังปรากฏในลิลิตยวนพ่าย แต่งด้วยร่ายและโคลง เป็นต้น จนถึงประมาณ พ.ศ. 2485 สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรมจึงกำหนดคำว่า **ร้อยกรอง** ขึ้นใช้ด้วยความหมายดังกล่าวข้างต้น ปัจจุบันยังมีคำเรียกต่าง ๆ กันเป็นหลายอย่างอาทิ คำประพันธ์ กาพย์-กลอน กวีนิพนธ์ เป็นต้น

นอกจากจะแบ่งร้อยกรองเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะการแต่งดังกล่าวแล้วข้างต้น ยังอาจจะแบ่งร้อยกรองตามวัตถุประสงค์ในการใช้ได้ดังต่อไปนี้คือ

1. เพื่อแสดงความรู้สึก ความคิด และจินตนาการ อันได้แก่ การพรรณนาความรู้สึกต่าง ๆ อาทิ ความรัก ความอาลัย หรือความไม่พอใจต่อสภาพแวดล้อม บางครั้งก็ใช้จินตนาการ ประกอบความรู้สึกหรือสื่อความคิดของตนให้ผู้อ่านเข้าใจได้ลึกซึ้งและซาบซึ้งขึ้นหรือบางครั้งก็เล่าเป็นเรื่องราวเพื่อให้เห็นภาพความคิด ความรู้สึก และจินตนาการอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ตัวอย่างของร้อยกรองประเภทนี้ ได้แก่ เพลงยาวต่าง ๆ ที่แสดงความรัก ความในใจ เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา (พรรณนาลาดการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะเกิดแก่กรุงศรีอยุธยา) เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง (พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) กาพย์ประพาสธารทองแดง (พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์) นิราศเรื่องต่าง ๆ ดอกสร้อยรำพึงในป่าช้า (พระยาอุปกิตศิลปสาร แปลถอดความจากกวีนิพนธ์ภาษาต่างประเทศ) และ โคลงโลกนิติ บทร้อยกรองในปัจจุบันที่มีแนวโน้มไปในทางพรรณนาความยุติธรรมในสังคมต่าง ๆ มากกว่าการมุ่งจะพรรณนาความรู้สึกในใจ เป็นต้น

2. เพื่อประโยชน์ในการบันทึก ได้แก่ บทเสภา นิทานคำกลอน บทละคร บทพากย์โขน บทลิเก บทพากย์หนัง บทขับร้อง ลำตัด บทดอกสร้อย ตักวา เพลงพื้นเมือง เพลงเกี่ยวข้าว อาทิตี บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี โศบุตร สิงห์ไตรภพของสุนทรภู่ บทละครรำ บทละครดึกดำบรรพ์ บทละครพันทาง บทละครเรื่องล้วน ๆ และเรื่องสลับพูด บทละครตั้งคิด บทละครพูด คำกลอน พูดคำฉันทน์ หรือพูดสลับรำ บทมโหรี เรื่องกาพย์ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) บทพากย์โขน ชุคนางลอย พรหมศาสตร์ เป็นต้น

3. เพื่อประโยชน์ในการทำพิธี และบทสรรเสริญ ได้แก่ ลิติดโองการแข่งน้ำฉันทน์คุณฐิติสังเวยกถ่อมช้าง ร่ายทำขวัญนาค บทเห่เรือ บทบวงสรวงสังเวย บทสวด และบทสวดเฉลิมพระเกียรติ เป็นต้น

4. เพื่อให้ความรู้หรือบทวิชาการต่าง ๆ ได้แก่ คำราการแต่งร้อยกรอง แบบเรียน เพื่อให้จำง่ายเช่น ไวพจน์พิวิจารณ์ (ภาคอ่านประกอบ) กาพย์พระไชยสุริยา โคลงคำราม้า คำรับพิชัยสงครามคำกลอน ร้อยกรองบางเรื่องมีลักษณะปนกันระหว่างบทสวด และการให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ลิลิตยวนพ่าย ลิลิตตะเลงพ่าย เป็นต้น

5. บทสอน อาทิตี สุภาษิตสอนหญิง กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ กลอนเพลงยาวถวายโอวาท กลอนสวัสดิรักษา โคลงราชสวัสดิ์ เป็นต้น แต่สุภาษิตศิรญาณไม่เป็นบทสอนเพราะเป็นเพียงกลอนเสนอความคิดเห็นและข้อเสนอนะค่อสภาพสังคมในยุคนั้น

สำหรับหัวข้อการวิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองและวรรณกรรมร้อยแก้ว ส่วนใหญ่จะเหมือนกัน จะได้อธิบายไว้ในบทนี้และยกแต่ตัวอย่างจากวรรณกรรมร้อยกรอง ในบทต่อไปจึงจะยกตัวอย่างวรรณกรรมร้อยแก้วพอสังเขปเท่านั้น ยกเว้นหัวข้อการวิเคราะห์ที่แตกต่างออกไปจะได้นั้นอย่างละเอียดเฉพาะบทนั้น ๆ

จุดประสงค์ในการวิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองและวรรณกรรมร้อยแก้ว มุ่งที่จะให้ครูผู้สอนวิชาภาษาไทยได้ศึกษาเนื้อหาในแบบเรียนโดยละเอียด เป็นการทบทวนและเพิ่มพูนความรู้ก่อนจะนำไปสอนจริง ดังนั้น เกณฑ์ในการวิเคราะห์จึงใช้เกณฑ์

การพิจารณาวรรณกรรมซึ่งมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้ (บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. วิเคราะห์วรรณคดีไทย, 2517)

1. การวิเคราะห์ คือ การแยกแยะไปตามรูปแบบของวรรณกรรมนั้น ๆ ว่ามีเนื้อเรื่องอย่างไร ลักษณะนิสัยตัวละครแต่ละตัวเป็นอย่างไร วิธีบรรยายเรื่องอาศัยแบบฉบับใด กลอนดีหรือไม่ เพราะเหตุใด ฯลฯ

2. การวินิจฉัยสารหรือการวินิจฉัยสาร คือ การตีความเพื่อจะดูว่า ผู้แต่งต้องการส่ง “สาร” อะไรมายังผู้อ่านบ้าง

3. การวิจารณ์ คือ การพิจารณากลวิธีของผู้แต่ง

4. การวิพากษ์ คือ การตัดสินว่าวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ดีหรือไม่ดีอย่างไร มีประโยชน์มากน้อยแค่ไหน ฯลฯ โดยสามารถชี้แจงเหตุผลประกอบการวินิจฉัยได้

จากขั้นตอนข้างต้นนี้ พอลจะจำแนกรายละเอียดของการวิเคราะห์เนื้อหาในแบบเรียนเป็นหัวข้อได้ดังต่อไปนี้ (นพคุณ คุณาชีวะ. พฤติกรรมการสอนภาษาไทย 1, 2524 หน้า 91-106)

1. แก่นของเรื่อง
2. เนื้อเรื่องย่อ
3. ศิลปะการแต่ง
4. ศิลปะการใช้ถ้อยคำและสำนวนโวหาร
5. วรรณคดี
6. ข้อคิดจากเรื่อง
7. ทักษะของผู้เขียน
8. ความรู้หรือคุณค่าของเรื่อง
9. ข้อบกพร่องของเรื่อง

1. **แก่นของเรื่อง** หมายถึง ลักษณะสำคัญโดยส่วนรวมของเรื่องหรือเฉพาะตอน (กรณีที่เป็นเรื่องตัดตอน) ที่ผู้แต่งปรารถนาจะสื่อแนวความคิดมายังผู้อ่าน กล่าวโดยสรุปแก่นของเรื่องเป็นจุดมุ่งหมายเด่น ๆ ที่ต้องการให้ศึกษาในเรื่องนั้นหรือตอน นั้น ๆ

ปกติแบบเรียนภาษาไทยจะระบุแก่นของเรื่องไว้ในบทนำเรื่องแล้ว เช่น เรื่องความดีที่ไม่รู้จักสิ้นสุด ได้ระบุแก่นของเรื่องไว้ชัดเจนว่า “**ต้องการให้รู้**” จักตัวอย่างของเรียงความแบบหนึ่งที่ใช้เทศนาโวหาร เพื่อให้สังเกตวิธีเขียนเรียงความโดยยกกลอนสุภาษิตมาอ้างในคำนำเรื่อง ซึ่งเป็นกลวิธีหนึ่งของการเริ่มต้น บทความ และ เป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงบุญคุณของบุคคลที่ทำความดี และให้ยึดถือเป็นตัวอย่าง สำหรับประพฤติปฏิบัติตาม

แต่ก็มีวรรณคดี หรือวรรณกรรมหลายเรื่องที่ไม่ได้ระบุแก่นของเรื่องไว้ ครูจึงมีหน้าที่ต้องอ่านเนื้อเรื่องแล้วจับแก่นของเรื่องเอง เพราะแก่นของเรื่องเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญต่อการเรียนรู้เรื่องนั้น ๆ เช่น เรื่องนิราศพระบาท แก่นของเรื่องก็คือ ให้นักเรียนรู้จักวิธีการแต่งนิราศ การแสดงออกและการสร้างบรรยากาศของกวี เป็นต้น

ข้อสังเกต ข้อนี้ใช้วิเคราะห์แบบเรียนภาษาไทยทุกเรื่อง

2. **เนื้อเรื่องย่อ** ผู้วิเคราะห์ควรอ่านเนื้อเรื่องนั้น ๆ อย่างละเอียด และเก็บใจความสำคัญแล้วจึงย่อเนื้อเรื่อง สำหรับวรรณกรรมเรื่องยาว ๆ ที่ตัดตอนมาเรียน เช่น รามเกียรติ์ สามก๊ก ฯลฯ อาจจะต้องย่อโดยให้ความเดิมบ้าง เพื่อให้ได้เนื้อหาสมบูรณ์มากขึ้น

3. **ศิลปะการแต่ง** สิ่งที่พึงพิจารณา คือ

3.1 **รูปแบบของเรื่อง** หมายถึง วรรณกรรมประเภทร้อยกรองและร้อยแก้ว วรรณกรรมร้อยกรอง ได้แก่ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย ร้อยแก้ว หมายถึง นวนิยาย เรื่องสั้น บทความ สารคดี นิยาย นิทาน

ฉะนั้น วรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ๆ จะต้องตอบคำถามต่อไปนี้

- แต่งคำประพันธ์ประเภทใด ชนิดใด

๗ - ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของฉันทลักษณ์ และเท่าที่ฉันทลักษณ์จะอนุญาตให้แปรเปลี่ยนไปได้

- รูปแบบมีความเหมาะสมกับเนื้อหาหรือไม่เพียงใด

ตัวอย่าง นิราศพระบาทแต่งด้วยคำประพันธ์ ประเภทร้อยกรองชนิดกลอนนิราศ ผู้แต่งแต่งได้ถูกต้องตามลักษณะข้อบังคับของกลอนนิราศ และยังสามารถใช้รูปแบบเฉพาะคนที่เป็นลักษณะเด่นของผลงานที่กวีรุ่นหลังนิยมแต่งตาม ได้แก่ การเล่นสัมผัสใน เช่น

เข้าคุมกั้นสนกโรรพิรพิร คแต่ค็เ็นยี่งยางเข้าค็เ็นสาm
จนพระหนอสุริยวงศทรงพระนาm จากอาราmรแรมรำงทางกันดาร

รูปแบบของเรื่องนี้เหมาะสมกับเนื้อหา เพราะผู้แต่งใช้กลอนนิราศบรรยายอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ที่จะต้องจากบ้านไปรอนแรมยังถิ่นห่างไกล ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้ายตาม

3.2 กลวิธีการดำเนินเรื่องและการผูกเรื่อง กลวิธี หมายถึง วิธีการซึ่งผู้แต่งนำมาใช้ในการถ่ายทอดอารมณ์หรือความรู้สึก สิ่งที่ควรวิเคราะห์ คือ

ก. การตั้งชื่อเรื่อง พรรณกรรมที่ดีควรตั้งชื่อเรื่องตรงกับเนื้อหา สะดุดตา สะดุดใจ เหมาะสมกับสมัยและเหตุการณ์

ตัวอย่าง การตั้งชื่อเรื่อง เรื่อง พระยาพิชัยดาบหัก ผู้แต่งใช้ชื่อตัวเองของเรื่อง ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นการสร้างจุดสนใจให้แก่ผู้อ่าน ชื่อเรื่องจึงมีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องดี จดจำได้ง่าย

ข. การวางโครงเรื่องและการดำเนินเรื่อง ผู้แต่งมีกลวิธีการวางโครงเรื่องที่ น่าสนใจหรือไม่เพียงใด การเรียงลำดับในเนื้อเรื่องมีความต่อเนื่องกันหรือไม่ตั้งแต่เปิดเรื่องจนกระทั่งจบเรื่อง มีการสร้างความสนใจชักชวนให้ติดตามเรื่องด้วยความสนใจหรือไม่ การจบเรื่องสมเหตุสมผลและเป็นไปได้หรือไม่ และจบลงในลักษณะใด

- แยกตัวละครเอก ตัวละครย่อย
- สรุปลักษณะนิสัยตัวละครเอก และตัวละครย่อยบางตัวที่สำคัญ
- สรุปและวิจารณ์พฤติกรรมตัวละคร

ตัวอย่าง เรื่อง มหากบิลวานร ตัวละครเอก คือ พระโพธิสัตว์ ตัวละครย่อย ได้แก่ พระเจ้าพรหมทัต พรานป่า พระเทวทัต ตัวละครที่ก่อให้เกิดปัญหา คือ พระเจ้าพรหมทัตกับพระเทวทัต ตัวละครที่ เป็นผู้แก้ปัญหา คือ พระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ มีลักษณะเป็นผู้นำ ดังต่อไปนี้

- มีความเสียสละเพื่อบริวาร เช่น

“ลงจากต้นไม้แล้วก็ไปตอนเอาเถาวัลย์มาผูกเข้ากับสะเอวคนแล้วก็กระโดดกลับมายังต้นมะม่วงนั้นก็ไม่ถึงต้น แต่เอามือทั้งสองยึดกิ่งหนึ่งไว้ได้ก็เหยียดกายให้ตรงต่อกับเถาวัลย์ แล้วบอกให้บริวารไต่ไปบนหลังของตน วานรบบริวารขอสมาทโทษแล้วก็ไต่ไปบนหลังพระโพธิสัตว์ แล้วก็ไต่ไปตามเถาวัลย์ถึงต้นไม้ นั้น ก็พ้นจากมหาภัยพิบัติ”

ถ้าพระโพธิสัตว์ ไม่มีลักษณะของผู้นำแบบนี้แล้ว บริวารก็จะเกิดภัยพิบัติเป็นแน่ ผู้แต่งได้แสดงลักษณะตัวละครอย่างชัดเจน

- มีความคิดรอบคอบ เช่น

“พระโพธิสัตว์ มีปัญญาญาณภายหน้าว่า ทุกข์ภัยจะบังเกิดแก่ฝูงวานรก็ เพราะผลมะม่วง ซึ่งหล่นลงในน้ำ จึงสั่งให้บริวารเก็บผลที่กิ่งทางแม่น้ำกินเสียก่อน”

ความเสียสละ ความรอบคอบเป็นลักษณะสำคัญของผู้นำที่ดี ที่ควรปฏิบัติตาม ฯลฯ (ควรรวบรวมให้ครบทุกตอน การวิเคราะห์ตัวละครตัวอื่น ๆ ก็กระทำเช่นเดียวกัน)

ข้อสังเกต ข้อ 3.3 ใช้วิเคราะห์วรรณกรรม ประเภท นวนิยายเรื่องสั้นและวรรณคดี

3.4 ฉากหรือบรรยากาศ หมายถึง สถานที่และเวลาที่เรื่อนั้น ๆ เกิดนั้น ฉากที่
ดีจะต้องถูกต้องตามสภาพความเป็นจริง สอดคล้องและสัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง ช่วยสร้าง
บรรยากาศในเรื่อง

ตัวอย่าง เรื่องนิราศเมืองแกลง ใช้ฉากที่เป็นสถานที่จริงไม่ใช่ฉากสมมติ การ
ดำเนินเรื่องได้สอดคล้องกับฉาก ฉากมีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง ตั้งแต่ต้นจนจบ
ฉากช่วยสร้างบรรยากาศในเรื่องให้สนุกสนานและเพลิดเพลิน กล่าวคือ เมื่อผู้อ่านอ่าน
แล้วเพลิดเพลินได้รับความรู้ เกิดความประทับใจในสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งที่กล่าว
ถึง

ข้อสังเกต ใช้วิเคราะห์วรรณกรรมประเภทนวนิยาย เรื่องสั้นและวรรณคดี

4. ศิลปะการใช้ถ้อยคำและสำนวนโวหาร การเลือกใช้ถ้อยคำสำนวนโวหารมี
ความสำคัญต่องานเขียนประเภทร้อยกรองมาก สิ่งที่ต้องพิจารณา คือ

4.1 การใช้ถ้อยคำ ควรพิจารณาเรื่องการใช้ถ้อยคำตรงตามความหมาย
หรือไม่ ถ้อยคำบรรยายอารมณ์ก่อให้เกิดจินตภาพและเกิดอารมณ์
คล้ายตามหรือไม่ มีการใช้ถ้อยคำสัมผัสใน การเล่นคำ การหลกคำ การใช้คำ
สัญลักษณ์และการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติได้เหมาะสมเพียงไร

ตัวอย่าง การใช้ถ้อยคำ ในเรื่องพระอภัยมณี ส่วนมากใช้คำง่ายตรงกับ
ความหมายให้ภาพชัดเจน จนผู้อ่านเกิดจินตนาการ เช่น

จอมกษัตริย์ที่ศนาเห็นลูกแก้ว	เหมือนตายแล้วเกิดใหม่ ให้ใจหาย
พระชนนีย์ไหลหลังลงพรังพราย	ประคองกาย กอดแอบไว้ในบองค์
สงสารบุตร สุดซิ่น สะอื้นอัน	ยังมีทันไต่ถามตามประสงค์
สุดกำลังจะประทังดำรงองค์	กันแสงทรงโศกชบสลดไป

การใช้คำส่วนใหญ่มักจะเล่นสัมผัสใน ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษรหลาย
ตอน เมื่ออ่านออกเสียงแล้วจะไพเราะมาก

ตัวอย่าง การใช้คำแบบเล่นคำสัมผัสอักษร เช่น ภาพยนตร์ของเจ้าฟ้า-
ธรรมาธิเบศร ตอนหนึ่งกล่าวว่า

รอนรอนสุริยไธ	อัศดง
เรื่อยเรื่อยลับเมรุลง	คำแล้ว
รอนรอนจิตจำนง	นุชพี เพียงแม่
เรื่อยเรื่อยเรียมคอยแก้ว	คลับคล้ายเรียมเหลียว

การเล่นคำสัมผัสอักษรช่วยให้ความหมายลึกซึ้ง และเกิดภาพพจน์ยิ่งขึ้น

ตัวอย่าง การใช้คำประเภทหลากคำ คือ การเลือกใช้คำที่มีความหมายเหมือน
กัน นำมาใช้ในที่ใกล้ ๆ กัน เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซาก ซึ่งแสดงถึงความสามารถของ
ผู้แต่ง เช่น คำว่า “พระจันทร์” ในเรื่องนิราศนรินทร์

ชมแขกคิดไซ้หน้า	นวลนาง
เดือนตำหนิวกลาง	ต่ายเต็ม
พิศพิศตร์แม่เพ็ญปราง	จักเปรียบ ไคเลย
ขำกว่าแจไซ แยม	ยิ่งยิ้มอัปสร

4.2 การใช้โวหาร โวหารที่ควรพิจารณาในเรื่องนี้ ได้แก่ การใช้บทบรรยาย
บทพรรณนาและบทเทศนา ควรชี้ระบุได้ว่า วรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ใช้โวหารใดเด่นที่
สุด ได้แก่ ตอนใดบ้าง และตอนนั้น ๆ ช่วยให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามอย่างไร

ตัวอย่าง เรื่องมอม ใช้บทพรรณนาเด่น ๆ หลายตอน เช่น

“มอมเห็นท้าวนายผู้หญิง โผล่ออกมาจากกองดิน มันก้มลงเลียเท่านั้นเห็น
ซิดไม่มีชีวิต มอมมันรู้สึกร้อนผ่าไปทั้งตัว นายฝากนายผู้หญิงและหนูไว้กับมัน บัดนี้
นายผู้หญิงและหนูอยู่ใต้กองดิน มอมตัดสินใจใช้ขาหน้าทั้งสองลงมือขุดทันที มันขุด
ด้วยกำลังแรงที่สุดเท่าที่มันมี หัวใจมันเต้นเหมือนกับจะระเบิดออกมาออกอก มันจะ
ต้องเอานายผู้หญิงและหนูออกมาจากหลุมให้ได้ แต่ดินที่กลบนั้นหนานัก สุดกำลังที่

มอมจะคู่ผู้เดียวไหว หมกปัญญาเข้า มันก็เริ่มเห่าและหอนที่ปากหลุม เสียงหอนของมันทำให้ชาวบ้านแถบนั้นวังเวงใจ เพราะมันเป็นเสียงคร่ำครวญของหมาพันธุ์ทางตัวหนึ่งที่หัวใจแตกสลายลง”

บทพรรณนาข้างต้นนี้ ทำให้ผู้อ่านเกิดความสะเทือนใจ เกิดความรู้สึกสงสารเห็นใจมอมมาก และสร้างอารมณ์ให้ผู้อ่านมองเห็นภาพพจน์

ตัวอย่าง บทพรรณนาประเภทร้อยกรอง เช่น

อนิจจานินทร ลิ่นกษัตริย์	เหงาสงัดเงยไปคังไพธมพ์
แมกรุงยังพรั่งพร้อมประชาชน	จะสับสนแซ่เสียงทังเวียงวัง
มโหรีปี่กลองจะก้องกึก	จะโครมครึกแข็งแซ่ด้วยเศรสังข์
ดูพาราน่าคิดอนิจจัง	ยังได้ฟังแต่เสียงสกุณา
	(นิราศพระบาท)

ตัวอย่าง บทบรรยาย จากเรื่องพระครูวัดคลอง เช่น

“ท่านพระครูองค์นี้ชื่อแหม่ม เป็นชาวบ้านคลองอยู่ห่างจากเมืองภูเก็ตสักสามสี่ร้อยเส้น เดิมเป็นลูกศิษย์พระอยู่ในวัดคลองมาตั้งแต่เด็ก ครั้นเติบโตใหญ่บวชเป็นสามเณรเล่าเรียนอยู่ในวัดนั้น จนอายุครบอุปสมบทก็บวชเป็นภิกษุ เรียนวิปัสณาธุระกาธาคมต่าง ๆ ต่อมาจนมีพรรษาอายุมากได้เป็นสมภารวัดคลอง”

ตัวอย่าง บทเทศนา จากเรื่อง ความดีที่ไม่รู้จักสิ้นสูญ เช่น

“ความดีนั้นย่อมจะกระจายแผ่ออกไปทั่วโลก และกระฉ่อนไปในสมัยอันจะกำหนดที่สุดมิได้ ถึงผู้ที่ได้ทำความดีนี้จะสิ้นสูญชีวิตไปแล้ว คุณความดีก็จะลือชาปรากฏอยู่ชั่วกัลปาวสาน ดูจงวน้ำที่ค่อยกระเพื่อม ๆ ไปจนสิ้นเขตของพื้นน้ำในสระฉนั้น”

บทเทศนานี้ใช้คำง่าย ๆ ในการให้คำแนะนำสั่งสอน โดยมีตัวอย่างประกอบให้เห็นจริงด้วย

4.3 การใช้บทเปรียบเทียบ

ก. บทอุปมาอุปไมย หมายถึง โวหารที่ใช้เปรียบเทียบของสองสิ่งว่าคล้ายกัน คำที่ใช้เปรียบเทียบ ได้แก่ ค้างคาว ราว ป่าน เหมือน เปรียบ ฯลฯ สิ่งที่น่ามาเปรียบเรียกอุปมา สิ่งที่ได้รับเรียกอุปไมย กวีนิยมใช้มากเพราะช่วยให้เกิดความแจ่มแจ้งและประทับใจผู้อ่าน เช่น

ความรักเหมือนโรคา	บันดาลตาให้มีคมน
ไมยนิและไมยล	อุปะสัคคะโคโค
ความรักเหมือนโคถึก	กำลังศึกผิขังไว้
ก็โลดจากคอกไป	บ่ยอมอยู่ ณ ที่ขัง
	(มัทนะพาธา)

ข. บทเปรียบเทียบเกินจริง มักจะเปรียบเทียบถึงอารมณ์และความรู้สึกเท่านั้น จะเพ่งเล็งเรื่องความเป็นจริงไม่ได้ บทเปรียบเทียบเกินจริงช่วยเร้าอารมณ์ผู้อ่านให้เคลิบเคลิ้ม ซาบซึ้งและคล้อยตาม เช่น

“เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อรเอย
เมรุชูปสมุทรคินลง	เลขแต่้ม
อากาศจักจางผจง	จารึก พอฤา
โถมแม่หยาดฟ้าแยม	อยู่ร้อนฤาเห็น”
	(นิราศนรินทร์)

ค. บทเปรียบเทียบโดยใช้สัญลักษณ์ หมายถึง การใช้สิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง อาจจะเป็นคำ ๆ เดียว หรือข้อความเฉพาะตอนก็ได้ เช่น

“แค่นใจ บิไลชลกระ โหลก	บ่ชะ โงกจะคูเงา
นำหน้ากลาศิรยเรา	ฤจะหมายตะกายสูง
คางคกผงกมุขผยอ	จิตเห่อจะป็นยง
เห็นหุมจะคู่อัสวุง	จรได้ไฉนนา”
	(นิทานเวตาล)

นอกจากนี้มีการใช้สำนวนไทย สุภาษิต คำพังเพยประกอบข้อความในเรื่อง เพื่อช่วยให้เข้าใจเรื่องชัดเจนและให้คติควรฟัง

สำนวนไทย เช่น เกลือจิ้มเกลือ ถ่านไฟเก่า ฯลฯ

สุภาษิต เช่น อย่าเห็นกงจักรเป็นดอกบัว ที่ได้มีรักที่นั่นมีทุกข์ ฯลฯ

คำพังเพย เช่น จู๊ดได้คำตอ ปิดทองหลังพระ ฯลฯ

ข้อสังเกต ข้อ 4 ใช้วิเคราะห์วรรณกรรมทุกประเภทเลือกวิเคราะห์ตามข้อย่อย ไม่จำเป็นต้องมีทุกข้อ

5. **รศวรรษคดีหรือลีลาของกลอน** (ชวน เพชรแก้ว, การศึกษารศวรรษคดีไทย. 2520) เป็นโวหารที่กวีใช้ปกคิจะ ใช้วิเคราะห์วรรณกรรม ประเภทรศวรรษคดีร้อยกรอง เท่านั้น ลีลาของกลอนแบ่งออกเป็น 4 แบบ คือ

5.1 **เสาวรณี** คือ บทชมความงามของผู้หญิง ธรรมชาติ ปราสาทราชวัง ส่วนใหญ่เป็นการชมความงามของตัวละครมากกว่า เช่น

บทชมโฉม

- คิ้วเหมือนช่างเขียนฉลาควาดให้โค้ง	นาสิกโด่งตั้งสรรปั้นมาใส่
ขนตายาวปลายช้อนงอนกระไร	กรรมก็ได้ส่วนจำเพาะเหมาะ
	(พระร่วงสวรรคโลก)

บทชมธรรมชาติ

- มีหินย้อยแลเห็นเป็นระย้า ห้อยลงมาทำนองม่านสองไข
น้ำเป็นเม็ดเกาะพราวเป็นราวไป เหมือนถ้าใหญ่นี้กั้นม่านมณี
(พระร่วงสวรรคโลก)

บทชมปราสาทราชวัง

- อรุณายศลุ่มแล้ว ลอยสวรรค์ ลงฤ
สิงหาสน์ปรางค์รัตนันบรร- เจ็ดหล้า
บุญเพรงพระหากสรรค์ ศาสน์รุ่ง เรื่องแฮ
บังอบายเบิกฟ้า ผีกพื้นใจเมือง
(นิราศนรินทร์)

5.2 นารีปราโมทย์ คือ บทเกี่ยว บทไอ้โหลม หรือฝากรัก เช่น
แม่เป็นไม้ให้พื้เป็นนก ให้ได้กกิ่งไม้อยู่ไพรสัณฑ์
แม่เป็นนารีผลวิมลจันทร์ ขอให้ฉันเป็นพระยาวิชาธร
(นิราศพระประชม)

5.3 พิโรธวาทัง คือ บทโกรธ บทตัดพ้อ ประชดประชัน เปรียบเปรย
เสียดสี เช่น

อุศเรนคั่งแค้นแสนพิโรธ แกล้งกลั่น โกรธตรัสประภายด้วยอาหาญ
ตัวของเจ้าเขาวัยงำดั่งพาล เหมือนหนึ่งหลานลามลวนไม่ควรเลย
อันเรากับพระอภัยได้ให้สัตย์ ไม่ข้องขัดกันทุกสิ่งจริงเจ้าเอ๋ย
จึงงอนง้อขอถนุฉันคุ่นเคย อย่าเยาะเย้ยเลยเจ้าไม่เข้ายา
(พระอภัยมณี)

5.4 ัฒนาบังคพิลััย คือ บทโศก บทกรร่ำกรรวญ เช่น

- เห็นหุ้รุมุ้รทรวงเศร่ำ รุ้มรุ้มเร่ำคือไฟฟอน
เจ็บไกลใจอวรณ์ รุ้อนรุ้มรุ้มกั้มกลางทรวง
(กาพห้เห้ชมเครื่องควาหวาน)

- แม้นพระหริรั้กั้จักรเก้ว ถ่วงแล้วสุดสิ้นสังขาร
นุ้องจะอู้ไปใโยให้ทรมาน จะวายปรานตามเสด็จไปเมืองฟ้า
ให้พ้ันอ้ปยศอดสู แก่หุ้มู้ไทรโลกถ้วนหน้ำ
ร่ำพลางแสนโศกโศกา ดั้งว่าจะสิ้นสมประดี
(รามเกียรติ์ - รัชกาลที่ 1)

6. **ข้อคิดจากเรื่อง** หมายถึง แนวความคิดที่ผู้เขียนสื่อสารมายังผู้อ่าน โดยแสดงไว้ในเนื้อเรื่อง ให้ผู้อ่านมีความเห็นคล้อยตาม เช่น เรื่องมหากบิลวานร ให้ข้อคิดว่า ผู้นำที่ดีจะต้องเสียสละแม้ชีวิตเพื่อบริวาร ดังตอนที่กล่าวว่ำ

“เอามือทั้งสองยึดกิ่งหนึ่งไว้ได้ก็เหยียดกายให้ตรงต่อเถาว์ลัย แล้วบอกให้บริวารไต่ไปบนหลังของตน วานรบริวารขอสมาทโทษ แล้วก็ไต่ไปบนหลังพระโพธิสัตว์ แล้วก็ไต่ไปตามเถาว์ลัย ถึงคั่นไม้นั้นก็พ้นจากมหาภัยพิบัติ”

ข้อสังเกต ข้อคิดในเรื่องหนึ่ง ๆ มีหลายข้อ ควรรวบรวมให้ครบทุกข้อ แต่ละข้อให้ยกตัวอย่างประกอบเช่นเดียวกับตัวอย่างข้างต้น ใช้วิเคราะห์วรรณกรรมทุกประเภท

7. **ทัศนะผู้เขียน** คือ แนวคิดหรือทัศนะในการมองโลก ซึ่งผู้อ่านไม่จำเป็นต้องเกิดอารมณ์คล้อยตาม ทัศนะของผู้เขียนมีส่วนช่วยทำให้เรื่องที่แต่งมีคุณค่าและงดงาม ส่วนจะมีคุณค่าหรืองดงามเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถและปฏิภาณของผู้แต่ง ทัศนะของผู้เขียนแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ทัศนะเกี่ยวกับความนึกคิดส่วนตัว และทัศนะตามสังขารมของชีวิต เช่น

ทักษะเรื่องการคบคน จากเรื่องนิราศพระบาท สุนทรภู่มีความคิดส่วนตัวว่า คนที่พูดอ่อนหวาน ไม่ใช่เพื่อนที่ดีเสมอไป คนที่พูดไม่อ่อนหวาน อาจจะมีความจริงใจมากกว่า ดังตัวอย่าง

เจ้าของตาลรักหวานขึ้นปิ่นต้น	ระวังตนตื่นมือระมัดมัน
เหมือนคบคนคำหวานรำคาญครัน	ถ้าพลังปล้นเจ็บอกเหมือนตกตาล
เห็นเทพีมีนามลงราน้ำ	เปรียบเหมือนคำคนพูดไม่อ่อนหวาน
เห็นกึ่งกิดมีดพริ้งเข้าราราน	ถึงนามกรานก็ไม่เหน็บเหมือนเจ็บทรวง

ทักษะเรื่องความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตมนุษย์ จากเรื่องนิราศภูเขาทอง สุนทรภู่ มีความคิดว่า ชีวิตมนุษย์ไม่มีอะไรจริงยั่งยืน ดังตัวอย่าง

ไอ้สามัญผันแปรไม่แท้เที่ยง	เหมือนอย่างเขียงชายหญิงทิ้งวิสัย
นี้หรือจิตคิดหมายมีหลายใจ	ที่จิตใครจะเป็นหนึ่งอย่าพึงคิด

8. ความรู้หรือคุณค่าของเรื่อง คือ ประโยชน์หรือคุณค่าที่ได้จากการอ่านวรรณกรรมแต่ละเรื่อง มุ่งวิเคราะห์คุณค่าทางด้านต่อไปนี้

8.1 ภาษา

8.2 คติธรรม และจริยธรรม

8.3 ศาสนา สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม

8.4 ค่านิยม

8.5 วิชาการต่าง ๆ เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี เศรษฐกิจ

กฎหมาย ฯลฯ

ตัวอย่าง

8.1 ภาษา เช่น ในเรื่องอิเหนา ผู้อ่านได้รู้จักคำศัพท์ที่มาจากภาษาชาวเป็นต้นว่า กิดาหยัน บุหลัน สะดาหมัน ฯลฯ

8.2 คติธรรม และจริยธรรม เช่น ในเรื่องพระยาพิชัยดาบหัก ให้คติในการดำเนินชีวิตว่า ผู้ที่จะประสบความสำเร็จจะต้อง

ก. มีความอดทน เช่น “พอวิ่งไปไกลก็ลงนั่งพักเหนื่อยและรำพึงว่า ถ้ากลับไปหาพระครูคงลงโทษหนักฐานรังแกลูกเจ้าเมือง... จึงคิดมานะจะหนีไปให้ไกล... ตั้งแต่เกิดมาก็ไม่เคยเดินทางไปไหน เงินก็ไม่มี เสื้อผ้าก็มีติดตัวเพียงสำหรับเดียวด้วยความมานะ จ้อยก็คิดจะไปตายเอาดาบหน้า”

ข. มีความหมั่นเพียรในการหาความรู้ใส่ตน และมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด เช่น “นางทองดีจึงลาครูเที่ยงไปเรียนต่อที่ครูเมฆ โดยเดินทางไปพร้อมกับพระที่ไปพระแท่น เมื่อไปนมัสการพระแท่นแล้ว นายทองดีได้ข่าวว่าจะมีจิวมาเล่นที่ศาลเจ้าใกล้ ๆ นั้น นายทองดีจึงอยู่คอยดูจิว จิวเล่น 7 วัน 7 คืน นายทองดีเฝ้าดูอยู่ด้วยความเอาใจใส่ ชอบใจท่ากายกรรม หกคะเมนตีลังกาของจิว และทำที่ชอบก็คือ การกระโดดข้ามหัวคู่ต่อสู้อย่างว่องไว นายทองดีจึงแอบไปหัดเลียนแบบท่าทางของจิวที่หาดทรายริมน้ำจนชำนาญทุกอย่าง”

8.3 ศาสนา สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม เช่น เรื่องคนตื่นพระ ให้ความรู้ด้านศาสนา เรื่องการห้อยพระมีความมุ่งหมายเพื่อเตือนใจให้ละเว้นความชั่ว ทำแต่ความดี ดังตัวอย่าง “ความจริงที่แท้นั้น พระคนโบราณเขาทำไว้มิได้มุ่งหมายให้เป็นเครื่องรางของขลังอะไร เขาทำไว้เพื่อเป็นสิ่งเตือนใจให้คนมีพระไฉนถึงพระ ได้ทำดีตามคำสอนทางพระเท่านั้น”

ความรู้ทางด้านประเพณีจากเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน ได้แทรกประเพณีของไทยไว้หลายตอน เช่น ประเพณีสู่ขอ ประเพณีแต่งงาน ประเพณีการต้อนรับแขกเช่น

แล้วเอาเสื่อสาตมาลาดปู
มานั่งล้อมพร้อมหน้าพูดจากัน
จะขอพันธุ์ฟักแพงแตงน้ำเต้า
ทั้งอัครคัคชัตสนจนเงินตรา

หมากพลูใส่เขียนขมิบขมัน
ศรีประจันปราศัยทายทัก
ที่ขอเจ้าไปปลุกในไร่ข้าว
จะมาขายออกแก้วให้ช่วยใช้

อยู่รองเท่านั้นถือว่าเกือบหนึ่ง ไม่เชื่อฟังก็จะหาประกันให้
ได้บากบั่นมาถึงเรือนอย่าเบือนไป จะได้หรือไม่ได้ให้ว่ามา
(เสภาขุนช้างขุนแผน)

ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมการแต่งกาย เช่น

ถ้าแก่รับคำแล้วอำลา ไปเคหาแต่งตัวขมิ้มมัน
นุ่งผ้าตามะกล่ำ ดูชำครัน ห่มปักไหมมันดูเหมาะตา
ทองประศรีนุ่งผ้าดาบัวปก ห่มขาวพุดดอกสมหน้า
พร้อมกันทันใดก็ไคลคลา ข้างถือสมุกหมากสากตะบัน
(เสภาขุนช้างขุนแผน)

8.4 ค่านิยม หมายถึง ความรู้สึก ความเชื่อ การประพฤติปฏิบัติตามแนว
คิดส่วนตัวและแนวคิดของสังคม ค่านิยมมีทั้งค่านิยมที่ดี เรียกว่า ค่านิยมบวก ค่านิยม
ที่ไม่ดี เรียกว่า ค่านิยมทางลบ ค่านิยมทางบวกควรแนะนำให้นักเรียนยึดถือปฏิบัติ
ค่านิยมทางลบควรชี้แนะให้เลิกยึดถือ

ค่านิยมที่ดี เช่น ยกย่องคนที่ขยันทำมาหากิน ดังตัวอย่าง

ถึงยากจนอย่างไรก็ไม่ว่า แต่พริ้งขัดหลังมาจะยกให้
อุตส่าห์ทำมาหากินไป รู้ทำรู้ได้ด้วยง่ายคาย
ถึงเงินทองเป็นของพ่อแม่ให้ ไม่รู้รักษาไว้ก็ฉิบหาย
ดูจะขอลามความท่านยาย ลูกชายนั้นดีหรืออย่างไร
(เสภาขุนช้างขุนแผน)

8.5 วิชาการต่าง ๆ เช่น ทางด้านวิทยาศาสตร์ เช่น เรื่องหมากพลู จะให้ความรู้เกี่ยวกับพืชชนิดหนึ่งคือ หมากและพลู เช่น “หมากเป็นพืชพวกปาล์มชนิดหนึ่ง ชื่อวิทยาศาสตร์ Areca catechu Linn ชื่ออังกฤษ Areca Palm วงศ์ Palmae ลำต้นเรียวยาวและมีใบอยู่ที่ยอดของลำต้น”

“พลูเป็นไม้เลื้อย เวลาปลูกต้องหาไม้ค้ำหรือต้นไม้ให้พืชชนิดนี้เกาะ เตาที่เกาะและหันไปตามไม้ค้ำจะมีรากอยู่ด้วย ใบมีกลิ่นฉุน”

9. ข้อบกพร่องของเรื่อง ควรรวบรวมลักษณะที่ผิดพลาดทางการพิมพ์ วิธีการเขียน การดำเนินเรื่อง และอื่น ๆ เพื่อปรับปรุงวรรณกรรมให้ดีขึ้น เช่น จากเรื่อง นิราศนรินทร์ มีบางตอนพิมพ์ผิด เช่น

สายเค็กเหลี่ยนส่งหล้า ราษฎรราบหน้าเกริน เชิญข่าวยินยอบตัว
ควบค้อมหัวไหว้ละถ้าว คำที่ขีดเส้นใต้ผิด คำถูกต้อง คือ สาย คอบ